

УДК 130.2+7.01

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-3596-0250>ORCID <https://orcid.org/0000-0003-0784-4348>**О.В. Михайлюк, В.А. Вершина****ВІДЛУННЯ КАРНАВАЛУ В ЛІТЕРАТУРІ ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКОГО
СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ ТА ВІДРОДЖЕННЯ**

Розглядається взаємозв'язок і паралелі між карнавалом і літературою як явищами культури західноєвропейського Середньовіччя та Відродження. Робиться акцент не на власне літературознавчому, а на філософському та культурологічному аспекті проблеми. Робиться спроба розглянути вплив карнавалу на формування масової культури.

Ключові слова: культура, література, карнавал, сміх, сакральне/профанне, тілесність, масова культура, амбівалентність, Середньовіччя, Відродження.

DOI 10.34079/2518-1343-2025-15-29-65-72

Постановка проблеми. Явище карнавалу складне й неоднозначне. Про карнавал написана величезна кількість досліджень. Його розглядають в різних аспектах і з різними конотаціями. Одні автори розглядають карнавал як опозицію офіційній культурі, церковно-догматичному світогляду. Підкреслюється десакралізуючий, антиклерикальний, навіть атеїстичний характер карнавальних свят. Інші пов'язують карнавал з християнськими святами, церковною літургією, відкидають наявність у карнавалі усіляких язичницьких і дохристиянських коренів.

У дослідженні карнавальної культури важлива роль належить М.Бахтіну (Bahtin, 1984). Втім, його концепція карнавалу далеко не є загально визнаною. Неадекватність бахтинської концепції карнавалу історичній реальності відзначали багато дослідників. Проте, Бахтін розглядає середньовічний карнавал не у своїй історичній конкретиці, а як універсальну філософсько-антропологічну парадигму.

Хоча сучасна гуманітаристика (тут, перш за все, слід назвати французьку історичну школу Анналів – «École des Annales») досягла значних успіхів у дослідженні та осмисленні західноєвропейського Середньовіччя, актуальним залишається зауваження Е. Курціуса: «Середньовіччя розчленоване на спеціалізовані галузі, яким бракує взаємозв'язку. Узагальненої науки про середньовіччя не існує: це ще одна перепона для дослідження європейської літератури» (Курціус, 2007, с. 23).

Вплив карнавалізації на культуру в цілому і на літературу, зокрема, розглядалися також в роботах зарубіжних (Grenfell, 2018; Horton, 2015; Kinser, 1990; Salami, 2023 та ін.) та українських авторів (Гаврилів, 2001; Гундорова, 2005; Левченко, 2016; Мальцева, 2018; Михайлюк та Вершина, 2019; Столяр та Колесник, 2023; Шалагінов, 2011 та ін.).

Мета даної статті – розглянути взаємозв'язок і певні паралелі між карнавалом і літературою як явищами культури західноєвропейського Середньовіччя та Відродження. Робиться акцент не на власне літературознавчому, а на філософському та культурологічному аспекті проблеми. Робиться спроба розглянути вплив карнавалу на формування масової культури. Культура при цьому розглядається у єдності всіх її складових та проявів, як цілісне утворення, які б внутрішні суперечності йому не були притаманні.

Виклад основного матеріалу. Ієронім Босх і Пітер Брейгель Старший («Мужицький»), написавши картини з однаковою назвою «Битва карнавалу і посту», розкрили механізм функціонування європейської культури. Вони тонко підмітили ключову особливість європейської культури: боротьба сакрального і профанного. Босха називають кращим знавцем внутрішнього світу людини з її гріхами, пристрастями і химерними бажаннями, Брейгеля – кращим знавцем народного життя. Героєм майже всіх картин Брейгеля Мужичького є народ, в якому губиться окрема особистість і індивідуальність, а якщо і з'являється, то скоріше як маска. Показово, що Босх вважається останнім художником Середньовіччя, а Брейгель – першим художником Відродження.

За всієї їх відмінності і суперечливості, Середні віки і Відродження – це єдиний просторово-часовий континуум. У добу Середніх віків відбувається зіткнення, переплетіння і синтез різних культурних проявів, уявлень, відносин: Античності, християнства і варварства, високого і низького, сакрального і профанного, смішного і жахливого. Відродженню притаманні розколотість душі, поєднання «високого» й «низького», духу й плоті, християнського і язичницького.

В історії культури завжди мала місце діалектика вивільнення і стримування. Християнство – це релігія стримування. Християнство досить неоднозначно ставиться до тілесності і тілесних потреб. З одного боку, християнство примирило «світ земний» і «світ небесний» через боголюдську сутність Христа, визнає цінність тіла як творіння Божого, з іншого – закликає до самообмеження та відмови від життєвих благ та задовольень, засуджує пристрасті, проповідує аскетизм як засіб зміцнення гріховної природи людини та духовного вдосконалення. Духовність ставиться вище тілесності.

Амбівалентність – одна з найважливіших властивостей культури, основа культури як такої. У найпростішому вигляді амбівалентність означає подвійність, протилежність тих чи інших смислових визначень, в яких втілюються стандартні (усталені, «знакові») символічні константи. Але таке розуміння амбівалентності не вичерпує її глибинного значення; в даному виді воно збігається з поняттям бінарності, яким виражається подвійність сприйняття людиною світу (природного, соціального і власне людського). В амбівалентних структурах опозиційні сторони виконують не тільки доповнюючу роль. Вони виражають можливість взаємного проникнення протилежних смислів, їх тотожність в певному відношенні; і головне – в певних аспектах (смисловому, оціночному, ціннісному) амбівалентні визначення можуть мінятися місцями. У бахтинському сенсі амбівалентність – це подвійність і внутрішня діалогічність. Панівна ієрархія цінностей побудована в подвійній системі координат. Амбівалентність культури проявляється в її глибинному антагонізмі з природністю (природою), між сакральним і профанним, «діонісійськими» і «аполлонійськими» засадами в культурі тощо. Але культура може існувати лише в єдності «верху» і «низу», сакрального і профанного.

Існують різні гіпотези походження карнавалу. Дослідники сходяться на тому, що карнавал сягає своїми витокami до глибокої архаїки. Деякі дослідники карнавальної культури знаходять витoki європейського карнавалу в римських сатурналіях. Свята карнавального типу трансформуються в залежності від різних історичних умов та етнічних особливостей, набувають різних форм та варіацій. Карнавальні свята суттєво різнилися в різних регіонах.

Ми виділимо, на наш погляд, найбільш суттєві риси карнавалу: десакралізація, тілесність і масовість.

Сакральний зміст притаманний будь-якій культурі, саме він визначає систему життєвих смислів культури. Уявлення про сакральне впливає з дуальних опозицій,

ділить єдине надвоє, передбачає існування «двох світів» – сакрального та профанного, святкового та буденного, дійсного та бажаного. Сакральне амбівалентне. Вже латинське слово *sacer* («посвячене богам», «священне», «заборонене», «прокляте») відбиває цю амбівалентність. Поняття сакрального містить у собі як уявлення про позитивну силу, так і образ чогось загрозливого, що вимагає найсуворіших заборон. Сакральне обмежує людську свободу. Сакральне вимагає жертви – у тому чи іншому сенсі: у прямому чи непрямому – аскези, обмеження, відмови від чогось значущого, важливого. Спільна для всіх людей реакція на сакральне поєднує у собі і страх, і потяг, довіру і жах.

Культура завжди репресивна, культура починається із заборон. Людина в рамках культури змушена постійно усвідомлювати себе і існувати в певній умовній системі координат. Разом з тим людина прагне звільнитися від таких обмежень. Протистояння офіційній культурі і системі усталених правил, народження нових ціннісних і практичних установок можна розглядати як процес, що постійно відтворює себе у світовій культурі.

Як зазначає Ж.Батай, заборона надає своє власне значення тому, що під неї потрапляє. Заборона надає тому, що під неї потрапляє, певний смисл, якого сама по собі заборонена дія не мала, без чого заборонена дія втратила б зловісний і звабливий вигляд. Зачаровує саме порушення заборони, зачаровує трансгресія (Bataille, 1988).

Карнавал постає як повернення до початкового стану хаосу через ритуал, який суворо контролює та регламентує зіткнення з хаосом. Карнавал тріумфував ніби тимчасове звільнення від панівної правди та існуючого ладу, тимчасове скасування всіх ієрархічних відносин, привілеїв, і заборон. Подібна дихотомія присутня у будь-якому суспільстві – офіційна культура держави/уряду та офіційної церкви проти неофіційної культури простолюду; груба культура міських вулиць проти витонченої культури вищих суспільних верств та олігархій; неофіційне низове мистецтво проти «високого» мистецтва еліт.

Сміх можна розглядати як свого роду реакцію на репресивність культури, як момент звільнення від репресивності культури, від репресивності означення (Михайлюк та Вершина, 2019, с. 77). В карнавалі виділяють, в першу чергу, сміховий аспект, нерідко він до нього зводиться. Хоча, на наш погляд, сміхові засади не відігравали в карнавалі домінуючої ролі. Сміх супроводжує карнавал, але виступає як його побічний продукт. Тим більше, що карнавальний сміх досить специфічний. Він далекий від інтелектуального гумору чи тонкої іронії. Карнавал – це не просто сміх, веселощі, але саме – і перш за все – осміяння, зниження, пародіювання, травестія, профанація, нехай і з прихованим затверджує змістом. Провідною особливістю «карнавального виміру» сміху є зниження, тобто переклад всього високого, духовного, ідеального абстрактного в матеріально-тілесний план.

Більшість сучасних дослідників відзначають агресивність, жорстокість, навіть тоталітаризм свят карнавального типу. Популярною, майже самоочевидною стає ідея про те, що первинною функцією сміху було придушення, приниження, наруга. Взяти хоча б звичай «увінчання-розвінчання», що включає іноді вбивство блазневого бога або царя. Оргія потребує жертвопринесення, причому жорстокого, вакхічного, язичницького, за участю жерців і збудженого народу.

Карнавальна десакаралізація виражена в показному блюзнірстві, антиповедінці, загальній інверсійності, гротескному «світі навиворіт». При чому це десакаралізація неусвідомлена, наївна, не обґрунтована раціонально. Така десакаралізація цілком органічно поєднувалася зі всілякими забобонами та переживаннями релігійного характеру.

Історія середніх віків свідчить про невпинну боротьбу християнської моральної свідомості проти карнавального світогляду. У католицької церкви склалося

неоднозначне ставлення до карнавальних свят. За всієї несумісності церковно-догматичного і карнавального світоглядів, Церква всіляко намагалася взяти під свій контроль карнавальні свята, узгодити їх з християнськими святами та церковними церемоніями. Показово, що саме в католицьких країнах явище карнавалу отримало найбільшого розповсюдження і популярності. Карнавальні образи, засоби та прийоми широко використовувалися в боротьбі з ересями, в міжконфесійній полеміці між католиками і протестантами. Середньовічний карнавал, таким чином, поєднував здавалось би несумісні світогляди, цінності, традиції. Так чи інакше, карнавал виступав як форма духовного життя, протиставлена офіційній церковно-догматичній духовності.

Один з образів карнавальної культури – людське тіло, метафора матеріально-святкової стихії. Тіло набуває виняткового значення – і як зовнішнє уособлення (символізація) хтонічних сил, і як елемент того, на що перетворюються учасники свята, – єдиного колективного цілого.

Тілесність, еротизм – характерні риси карнавалу. Еротичною напругою просякнутий весь дух свята. Сексуальна енергія розповсюджується на всі святкові дії – пісні, танці, жарти. Це тілесність та сексуальність, сексуальна символіка, еротичні дії, мат. Нерозривно пов'язані сміх та смерть, сміх та еротизм (Bataille, 1988).

Людина постає, перш за все, як «носіє тіла». Це робить людину стихійним і навіть вульгарним матеріалістом, породжує конкретність і предметність, принципову неабстрактність мислення. Їй притаманний спосіб світосприйняття, який М.Бахтін називав «гротескним реалізмом». Провідною особливістю гротескного реалізму є зниження, тобто переведення усього високого, духовного, ідеального, абстрактного в матеріально-тілесний план, у план землі й тіла в їх нерозривній єдності.

У колективному тілі полягала життєва сила і виражалася ідея природності існування. Карнавал, визнаючи природність і тілесність, тим самим виправдовує людські вади та пороки – сексуальність, перелюбство, ненажерливість, пияцтво тощо.

Карнавальне світовідчуття завжди було присутнє в народній культурі. Проте найбільшого розповсюдження карнавальні свята в Західній Європі набувають в містах. Карнавал в середні віки постає, перш за все, явищем міської культури. В містах починає формуватися маса, відбувається пробудження мас.

Маса, за словами Е.Канетті, живе своїм особливим життям як цілісна істота зі своїми закономірностями виникнення, існування і розпаду. Становлення міст визначило початок формування нового суспільного укладу з новими соціальними класами – буржуазією і пролетаріатом. Пролетаріат Е.Канетті пов'язував не лише зі зростанням виробництва, але й з «примноженням зграй». «Пролетарі – це ті, хто швидко примножується, до того ж їхнє число зростає двома шляхами. По-перше, у них більше дітей, ніж у решти людей, і вже завдяки численності потомства в них проявляється щось масоподібне. Їхня кількість зростає іще в один спосіб: до місця виробництва стікається чимдалі більше людей із села. Але достоту такий самий подвійний характер приросту властивий і примітивній примножувальній зграї. На її свята й церемонії сходились люди, і так вони здійснювали великим числом ритуали, які мали забезпечити багате потомство» (Канетті, 2001, с. 160).

Якщо християнство засновано на особистісних засадах, то карнавал нівелює особистість, приховує особистість карнавальною маскою, створює однорідність маси. Саме з явища карнавалу бере початок «повстання мас».

Карнавал – масове свято, його можна назвати первісною формою масової культури. У соціальному плані масова культура пов'язана з процесами урбанізації та розривом традиційних форм соціальності. Масовій культурі властива тенденція надавати культурним явищам однорідність, орієнтація на середній рівень масового споживання. Для масової культури характерні загальнодоступність, розважальність.

Вона розрахована на середній рівень масового споживача, базується на створенні ілюзій. Вона найчастіше звертається не до свідомості, а до підсвідомості. Тема тілесності стала однією з найактуальніших тим в масовій культурі, вона експлуатує сексуальність та агресивні потяги. Карнавал знімає всі обмеження, умовності, відмінності, що, в кінцевому рахунку, веде до спрощення культури.

Світовідчуття карнавалу проникало у всі сфери суспільного життя. У. Еко в романі «Ім'я Рози» (який побудований на дослідженні великої кількості історичних джерел) показав, що відлуннями карнавалу була просякнута навіть атмосфера віддаленого, загубленого в Альпах монастиря.

І, звичайно, карнавальний світогляд накладав свій відбиток на літературу та мистецтво свого часу.

Література – буквально означає суму текстів найрізноманітнішого змісту й форми. У широкому сенсі, література включає в себе будь-які письмові тексти, а у вузькому – твори, що володіють художньою цінністю. Література найдавніших цивілізацій носить сакралізований характер і складається переважно як коментар, алюзія чи ремінісценція до сакрального тексту. Феномен художньої літератури вперше виникає в Стародавній Греції. В Греції формується вільна словесність і складається поетика як теорія художнього слова, теорія літератури взагалі. В середні віки в Європі під впливом церкви домінувала клерикальна дидактична література. Але культура Середньовіччя не була однорідною. В її рамках формується світська культура і, відповідно, література.

Художня література постає як результат секуляризації і прояв секуляризації. І вже цим вона генетично пов'язана з феноменом карнавалу. Функція карнавального сміху – десакралізація культури, секуляризація. В цьому контексті виникає і світська література – на протизагу релігійній. Втім, література, як і карнавал, має свій сакральний вимір і витоки. І в цьому, зокрема, проявляється амбівалентність карнавалу.

Вже Платон, вважаючи, що Гомер принизив богів у своїх творах, наділивши їх людськими слабкостями і пороками. І взагалі, Платон критично ставився до поезії і поетів, вважаючи, що вони не відображають істину, а лише створюють ілюзії. Він не знаходив місця для поетів у своїй ідеальній державі.

Хоча середньовічна світська література залишалася християнською, в ній від самого початку присутні карнавальні мотиви. Прояви карнавального світосприйняття можна побачити уже в куртуазній літературі, особливо в любовній ліриці. Так трактат Андрія Каппелана «Про любов» (1186 р.), в якому, як вважається, дається кодифікація куртуазності, багато в чому суперечить поглядам церкви. І навіть любов до монашки, хоч і засуджується, але описується досить еротично. Яскраво проявляються карнавальні мотиви в творчості вагантів. Прикладом карнавальної літератури служать анонімні фабліо - короткі комічні розповіді у віршах, де висміювалися всі верстви суспільства, панує стихія тілесного низу та грубуватий гумор.

Прояви карнавальності відзначають в творчості Себастьяна Бранта, Джефрі Чосера, Еразма Роттердамського, Вільяма Шекспіра, Мігеля Сервантеса, Франсуа Рабле, Джованні Бокаччо. В творчості Франсуа Рабле, Джованні Бокаччо свідомо епатувалися і принижувалися християнські моральні норми. Але й такі автори, яких важко запідозрити у відхиленні від канонічного вчення церкви – Бальтасар Грасіан, Еразм Роттердамський – в свою чергу вдаються до карнавальної образності та прийомів.

Європейський Карнавал – це, перш за все, театралізоване видовище з обов'язковою ходою вулицями і площами, з театралізованими сценками, у яких відсутній поділ учасників на артистів та глядачів. Та карнавальне дійство локалізовано у часі і просторі. Література ж виводить карнавальне світовідчуття за межі відведеного йому часу і простору, дає можливість його розповсюдження за допомогою тексту без

безпосередньої участі в дійстві. Винайдення книгодрукування зробило літературу масово-доступною, що сприяло формуванню масової культури. За словами У.Еко, книги відвернули людей від найважливіших цінностей, заохочували зайву інформованість, вільне тлумачення Писання і нездорову цікавість (Еко, 1996).

Карнавальність можна розглядати як одну з властивостей художнього сприйняття, котре орієнтоване на відносність загально визнаних норм мислення та поведінки. Карнавальна стилістика включає речі які при нормальному світопорядку табуовані в суспільстві. Карнавал характеризується змішанням високого і низького, урочистого і комічного, перевертанням ієрархій, свободою і вседозволеністю.

У процесі «карнавалізації свідомості» відбувається «перевертання смислів», смисли ставляться під сумнів, між означаючим і означуваним порушується усталена, звична відповідність, знаки втрачають конвенційність. Знак виявляється нетотожним ні самому собі, ні тому, що він вказує. Порушується код культури. У карнавалі розкривається умовність культури як такої. Вибудовується «світ кувирком», де все вивертається навиворіт, вся міняється місцями. На карнавалі стирається не лише межа між високим і низьким, небом і землею, а й між справжнім і уявним. Невизначеність карнавалу, невиразність реальності та уявного, справжнього та ілюзорного, ріднить його з грою. Невизначеність, спонтанність, алогічність, ірраціональність свята створюють умови, коли реальне та фантастичне легко міняються місцями. Людина перебувають у невизначеному світі, тобто. у світі хаосу. Але в Хаосі закладені і творчі засади. Невизначеність дає нові можливості.

Висновок.

Карнавальне світовідчуття, котре мало архаїчні витоки та набуло поширення в середньовічній Західній Європі зі зростанням міст, мало визначальний вплив на всю європейську культуру. Карнавальні мотиви образи і прийоми проникають в літературу різних жанрів. Саме в явищі карнавалу та його впливу на літературу можна знайти витоки сучасної масової культури. І якщо в середньовіччі карнавальність була локалізована в часі та просторі, то втілена в масовій культурі в наш час вона стала тотальною.

Бібліографічний список

- Гаврилів, Т., 2001. Карнавал, постмодерн і література. Топографія сучасної української прози. *Знаки часу: Спроби прочитання*. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, сс. 147-174; сс. 175-184.
- Гундорова, Т., 2005. Карнавальний постмодерн. *Післячорнобильська бібліотека: Український літературний постмодерн*. К.: Критика, сс. 77-96.
- Канетті, Е., 2001. *Маса і влада*. Перекл. з нім. мови О. Логвиненко. Київ: Альтернативи.
- Курціус, Е.Р., 2007. *Європейська література і латинське середньовіччя*. Перекл. з нім. мови А. Онишко. Львів: Літопис.
- Левченко, В.Л., 2016. Сміх як антропологічний вимір культури. *Докса*, 2(26), сс. 74-81.
- Мальцева, О.В., 2018. *Метаморфози сміху в динаміці соціокультурного простору*: монографія. Маріуполь: ДВНЗ «ПДТУ».
- Михайлюк, О.В. та Вершина, В.А., 2019. Сміх і культура (семіотичний аспект). *Докса*, 1(31), сс. 72-82.
- Столяр, М. та Колесник, О., 2023. Філософія сміху: пошуки нової парадигми. *Докса*, 1(39), сс. 6-14.
- Шалагінов, Б.Б., 2011. Карнавал і містерія: роздуми про історичні долі двох метаформ європейського мистецтва. *Всесвіт*, 3-4, сс. 249-255.
- Bahtin, M.M., 1984. *Rabelais and His World*. Translated by H. Iswolsky. MIT Press, 1968; 2nd ed., 1971; Indiana University Press.
- Bataille, G., 1988. *The tears of Eros*. City Lights Books.

- Eco, U., 1996. *From Internet to Gutenberg*. [online] Available at: <http://joevans.pbworks.com/f/eco_internet_gutenberg.pdf> [Accessed 15 March 2025].
- Grenfell, M., 2018. Bakhtin, Bourdieu and the Aesthetics of the Carnavalesque. *Axon: Creative Explorations*, [online] 2 (Special Issue). Available at: <<https://www.axonjournal.com.au/issues/c-2/bakhtin-bourdieu-and-aesthetics-carnavalesque>> [Accessed 15 March 2025]
- Horton, J.K., 2015. «*The Pandemonium of Change: Endurance of the Carnavalesque Mode*» Honors Theses. Aquila [online] Available at: <https://aquila.usm.edu/honors_theses/333> [Accessed 15 March 2025]
- Kinser, S., 1990. *Rabelais's Carnival: Text, Context, Metatext*. University of California Press. Berkeley-Los Angeles-Oxford.
- Salami, M., 2023. The Carnavalesque Elements of the Canterbury Tales. *International Journal of Arts and Social Science*, 6(8).

References

- Bahtin, M.M., 1984. *Rabelais and His World*. Translated by H. Iswolsky. MIT Press, 1968; 2nd ed., 1971; Indiana University Press.
- Bataille, G., 1988. *The tears of Eros*. City Lights Books.
- Eco, U., 1996. *From Internet to Gutenberg*. [online] Available at: <http://joevans.pbworks.com/f/eco_internet_gutenberg.pdf> [Accessed 15 March 2025].
- Grenfell, M., 2018. Bakhtin, Bourdieu and the Aesthetics of the Carnavalesque. *Axon: Creative Explorations*, [online] 2 (Special Issue). Available at: <<https://www.axonjournal.com.au/issues/c-2/bakhtin-bourdieu-and-aesthetics-carnavalesque>> [Accessed 15 March 2025].
- Havryliv, T., 2001. Karnaval, postmodern i literatura. Topohrafiia suchasnoi ukrainskoi prozy [Carnival, postmodernism and literature. Topography of contemporary Ukrainian prose]. *Znaky chasu: Sproby prochyttannia*. Ivano-Frankivsk: Lileia-NV, pp. 147-174; pp. 175-184. (in Ukrainian).
- Horton, J.K., 2015. «*The Pandemonium of Change: Endurance of the Carnavalesque Mode*» Honors Theses. Aquila [online] Available at: <https://aquila.usm.edu/honors_theses/333> [Accessed 15 March 2025].
- Hundorova, T., 2005. Karnavalnyi postmodern [Carnival postmodern]. *Pisliachornobylska biblioteka: Ukrainskyi literaturnyi postmodern*. K.: Krytyka, pp. 77-96. (in Ukrainian).
- Kanetti, E., 2001. *Masa i vlada [Mass and power]*. Translated from Germany by O. Lohvynenko. Kyiv: Alternatyvy. (in Ukrainian).
- Kinser, S., 1990. *Rabelais's Carnival: Text, Context, Metatext*. University of California Press. Berkeley-Los Angeles-Oxford.
- Kurtsius, E.R., 2007. *Yevropeiska literatura i latynske serednovichchia [European Literature and the Latin Middle Ages]*. Translated from Germany by A. Onyshko. Lviv: Litopys. (in Ukrainian).
- Levchenko, V.L., 2016. Smikh yak antropohichnyi vymir kultury [Laughter as an anthropological dimension of culture]. *Doksa*, 2(26), pp. 74-81. (in Ukrainian).
- Maltseva, O.V., 2018. *Metamorfozy smikhu v dynamitsi sotsiokulturnoho prostoru [Metamorphoses of laughter in the dynamics of sociocultural space]*: monohrafiia. Mariupol: DVNZ «PDTU». (in Ukrainian).
- Mykhailiuk, O.V. and Vershyna, V.A., 2019. Smikh i kultura (semiotychnyi aspekt) [Laughter and culture (semiotic aspect)]. *Doksa*, 1(31), pp. 72-82. (in Ukrainian).

- Salami, M., 2023. The Carnavalesque Elements of the Canterbury Tales. *International Journal of Arts and Social Science*, 6(8).
- Stoliar, M. and Kolesnyk, O., 2023. Filosofiia smikhu: poshuky novoi paradyhmy [Philosophy of laughter: the search for a new paradigm]. *Doksa*, 1(39), pp. 6-14. (in Ukrainian).
- Shalahinov, B.B., 2011. Karnaval i misteriiia: rozdumy pro istorychni doli dvokh metaform yevropeiskoho mystetstva [Carnival and Mystery: Reflections on the Historical Fates of Two Metaphors of European Art]. *Vsesvit*, 3-4, pp. 249-255. (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 20.06.2025 р.

O. Mykhailiuk, V. Vershyna

ECHOES OF THE CARNIVAL IN THE LITERATURE OF THE WESTERN EUROPEAN MIDDLE AGES AND THE RENAISSANCE

This paper examines the interplay and parallels between carnival and literature as cultural phenomena of the Western European Middle Ages and the Renaissance. The focus is not on the purely literary aspect, but rather on the philosophical and cultural studies dimension of the problem. An attempt is made to analyze the influence of the carnival on the formation of mass culture. Culture, in this context, is viewed in the unity of all its components and manifestations, as a holistic entity, regardless of any internal contradictions it may possess.

The Middle Ages and the Renaissance are considered as a single spatio-temporal continuum. During this era, a collision, intertwining, and synthesis of different cultural manifestations, concepts, and relations took place: Antiquity, Christianity, and barbarism; the high and the low; the sacred and the profane; the comical and the terrifying.

Ambivalence is considered one of the most important properties of culture, the very foundation of culture as such. The ambivalence of culture emerges as the main prerequisite for the emergence of carnival-type celebrations. The most essential features of the carnival are highlighted: desacralization, corporeality, and mass character.

The carnivalesque worldview has always been present in folk culture. However, carnival celebrations in Western Europe became most widespread in cities. In the Middle Ages, the carnival appears, first and foremost, as a phenomenon of urban culture. In the cities, the masses began to form; an awakening of the masses took place.

Artistic literature emerges as both a result and a manifestation of secularization. By this very fact, it is inherently linked to the phenomenon of the carnival. Carnavalesque motifs, images, and techniques penetrated the literature of various genres during the Middle Ages and the Renaissance. The manifestations of the carnivalesque in literature are examined, showcasing the characteristic features of the carnivalesque worldview and the peculiarities of carnivalesque stylistics. It is precisely in the phenomenon of the carnival and its influence on literature that the origins of modern mass culture can be found.

Keywords: culture, literature, carnival, laughter, sacred/profane, corporeality, mass culture, ambivalence, Middle Ages, Renaissance.